

ZINĀTNES DZĪVE

<https://doi.org/10.22364/lviz.113.06>

PĀRSKATS PAR LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA DARBĪBU 2020. GADĀ*

Iepriekšējais gads, kad pasaule šķietami apstājās savā skrējienā, sniedza pamatīgu mācību mums visiem. Sākotnējam sastingumam sekoja pielāgošanās, jaunu prasmju apgūšana un caur tām – virzība uz priekšu. Tas attiecas arī uz Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta (LU LVI) darbību. Atceltas un pārceltas konferences, pārvirzīti rakstu krājumu nodošanas termiņi, atmiņu institūciju – arhīvu, muzeju, bibliotēku – slēgšanas dēļ neuzrakstīti raksti, tas viss ir ietekmējis kvantitatīvos rādītājus institūcijas gada atskaitē. Toties Covid-19 pandēmijas dēļ paātrinātā režīmā uzasinātā digitālā pratība pavēra jaunas iespējas un formātus savstarpējai saziņai, sapulču, semināru un konferenču norisei, kā arī sniedza piekļuvi līdz šim nepieejamām starptautisko izdevniecību izdotajām zinātniskajām publikācijām.

Izmantojot īsos atļautās pulcēšanās brīžus, kā arī iespēju rīkot sapulces attālināti LU piedāvātajā MS Teams vietnē, institūta Zinātniskā padome 2020. gadā noturēja četras (10. marts, 13. maijs, 14. jūlijs, 20. novembris) sēdes, kuru ietvaros tika apspriests institūta 2019. gada pārskats, izsludināts konkurss un ievēlēts institūta direktors un pieci pētnieki (Dr.), izskatīts un virzīts aizstāvēšanai LU Vēstures un arheoloģijas nozares promocijas padomē institūtā izstrādātais promocijas darbs, apspriests un atbalstīts publicēšanai krājuma “Arheoloģija un etnogrāfija” 31. laidniens (atb. red. A. Vilcāne, V. Dāboliņš), kā arī izskatīšanai LU Humanitāro un sociālo zinātņu padomē nosūtīti divi darbi – rakstu krājuma “Senā Rīga” 10. sējums (sast. I. Ose) un kolektīvā monogrāfija “Sabiedrība un karš, 1914–1920” (atb. red. Ē. Jēkabsons). Tāpat skatīti jautājumi, kas skar LU Humanitāro zinātņu klastera starptautisko izvērtējumu, un apspriesti LU normatīvie akti, kas ietekmē institūta darbību. Pārskata periodā sasaukta darbinieku

* Autore pateicas projektu vadītājiem Valdim Bērziņam, Guntim Gerhardam, Ērikam Jēkabsonam, Aināram Lerhim, Ievai Pigoznei, Andrejam Vaskam un Guntim Zemītim, kā arī institūta izpilddirektorei Kristīnei Beķerei par informatīvo atbalstu raksta tapšanā.

1. att. Institūta bijušais un esošais direktors – Guntis Zemītis un Gvido Straube LU darbinieku kopsapulcē 2020. gada 4. septembrī.

I. Boldānes-Zeļenkova foto

Fig. 1. The former and newly elected directors of ILH, Guntis Zemītis and Gvido Straube at the general meeting of the ILH staff.

Photo by I. Boldāne-Zeļenkova

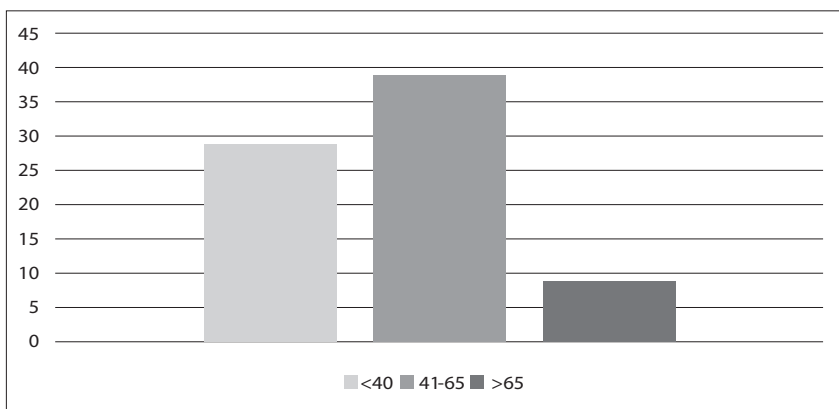
pilnsapulce (28. decembris), kā arī divas zinātnieku pilnsapulces (18. decembrī un 21. decembrī ar turpinājumu 28. decembrī), kurās tika izvēlēti kandidāti Zinātniskās padomes locekļu amatam un notika vēlēšanas.

2020. gada 31. maijā beidzās pilnvaru termiņš institūta ilggadējam direktoram profesoram Dr. hist. Guntim Zemītim, un saskaņā ar institūta Zinātniskās padomes 13. maija sēdes lēmumu (apstiprināts LU Senāta 25. maija sēdē) turpmākos četrus gadus LU LVI vadīs profesors Dr. hist. Gvido Straube (1. att.).

Pārskata periodā institūtā pamatdarbā, blakus darbā vai papildus darbā strādāja 77 personas – 41 sieviete un 36 vīrieši. Darbinieku vidējais vecums bija 48 gadi. Starp viņiem vecumā līdz 40 gadiem – 29 (līdz 30 gadu vecumam 7 darbinieki), no 41 līdz 65 gadiem – 39, virs 65 gadiem – 9 darbinieki.

1. tabula

LU LVI DARBINIEKU VECUMA STRUKTŪRA

57% jeb 44 institūta darbinieki bija ar doktora zinātnisko grādu. 2020. gadā viņu skaitu papildināja pētniece Kristīne Beķere, kura 5. novembrī aizstāvēja promocijas darbu “Latvijas neatkarības idejas uzturēšana trimdā no 1940. gadu vidus līdz 1980. gadu otrai pusei: politiskā darbība” (vad. A. Zunda) un ieguva zinātnes doktora grādu (Ph.D.) (2. att.). Piebilstams, ka pagājušajā gadā institūtā īstenotajos zinātniskajos projektos bija iesaistīts viens maģistrantūras students un 14 doktoranti un doktora grāda pretendenti.

Pārskata periodā institūta akadēmisko personālu veidoja 12 vadošie pētnieki (neskaitot uz projektu laiku piesaistītos 8 vadošos pētniekus), 15 pētnieki (neskaitot uz projektu laiku piesaistītos 2 pētniekus) un 12 zinātniskie asistenti (neskaitot uz projektu laiku piesaistītos 3 zinātniskos asistentus). LU LVI Zinātniskās padomes 14. jūlija sēdē tika ievēlēti pieci pētnieki (Dr.) vēstures un arheoloģijas nozarē, starp tiem Rūdolfs Brūzis un Antonija Vilcāne arheoloģijas apakšnozarē un Mārīte Jakovļeva, Uldis Krēšliņš un Uldis Neiburgs Latvijas vēstures apakšnozarē. Apsveicam! Viena vakance palika neaizpildīta.

2020. gadā Latvijas Zinātnes padomes (LZP) eksperta tiesības bija Valdim Bērziņam, Guntim Gerhardam, Ērikam Jēkabsonam, Anetei Karlsonai, Inetai Lipšai, Ievai Osei, Ievai Pīgoznei, Andrejam Vaskam un Gunitai Zariņai.

2. att. Kristīne Beķere pēc promocijas darba
aizstāvēšanas 2020. gada 5. novembrī.
Gunta Zemīša foto

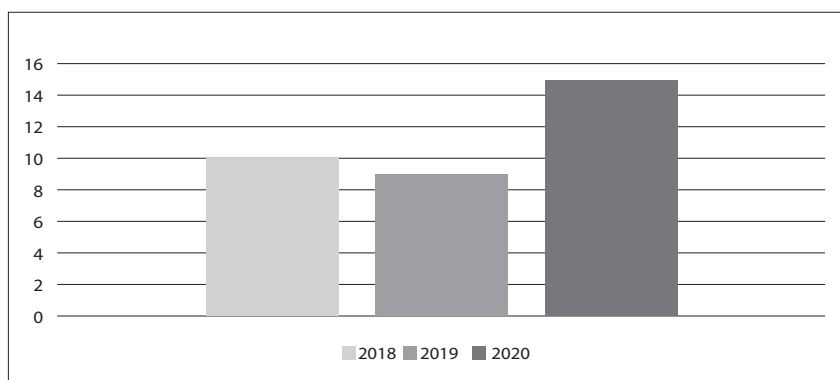
Fig. 2. Kristīne Beķere after defending her doctoral
thesis on 5 November 2020. Photo by
Guntis Zemītis

Aplūkojamajā laika posmā LU LVI darbinieki publicēja 50 zinātniskus rakstus. Tie tapuši gan institūtā realizēto projektu ietvaros, gan arī ārpus tiem. Kā minēts, Covid-19 izraisītā pandēmija, kas liedza pieeju arhīviem, muzejiem un bibliotēkām, atstājusi ietekmi uz plānotajiem iesniegtajiem darbiem. No publicētajiem zinātniskajiem rakstiem

15 atrodas izdevumos, kas indeksēti WoS un Scopus datubāzēs, 8 – zinātniskos izdevumos, kas indeksēti Erih Plus, EBSCO u. c. datubāzēs, 27 – nacionālas nozīmes nozarē izdotos žurnālos un rakstu krājumos, kas atbilst zinātnisku izdevumu kritērijiem.

2. tabula

LU LVI DARBINIEKU PUBLIKĀCIJAS WOS/SCOPUS
INDEKSĒTOS IZDEVUMOS 2018–2020

LU LVI darbinieki ir bijuši 30 tēžu autori, puse no tām ir atrodama brīvpieejā LU Repozitorijā. Tāpat ir sagatavoti 16 šķirklī Latvijas Nacionālajai enciklopēdijai. 2020. gadā publicēti vismaz 15 cita veida raksti, starp tiem – zinātniski pārskati, recenzijas, ievadi zinātniskiem rakstu krājumiem u.tml.

Atbildīgās redaktore Kristīnes Antes vadībā tika sagatavoti divi “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla” (LVIŽ) numuri, tajos Latvijas un ārvalstu vēsturnieki analizēja nozarē aktuālas tēmas. Institūta mājaslapā žurnāla numuri pieejami arī digitāli. 2020. gadā izdots numismātei Tatjanai Bergai veltītais “Arheoloģijas un etnogrāfijas” laidieni. Tajā apkopoti reģionā vadošo numismātu raksti un sniegts atskats uz T. Bergas zinātnisko darbību. Pie publicētajiem darbiem pieminams Valsts pētījumu programmas (VPP) projekta ietvaros sagatavotais un ar Richarda Zariņa piemiņas fonda atbalstu klajā nākušais konferences rakstu krājums “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi. 5/2019” (zin. red. I. Boldāne-Zeļenkova). Gada nogalē izdotais “Senās Rīgas” 10. – jubilejas sējums jau ir saņēmis LU prorektore Inas Druvietes suminājuma rakstu.

2020. gadā Covid-19 izraisītās pandēmijas dēļ tika atcelti vai pārcelti uz citu laiku vai virtuālo telpu daudzi starptautiskie zinātniskie forumi, kongresi un semināri, kas ir atstājis iespaidu uz rezultatīvajiem rādītājiem šajā kritērijā. Pagājušajā gadā LU LVI darbinieki sagatavojuši un nolasījuši 68 referātus (salīdzinājumam: 2019. gadā tika nolasīti 125 referāti), 60 no tiem – starptautiskās konferencēs. Starptautiskajās konferencēs nolasītie ziņojumi tēžu (kongresu mājaslapas, LU Repoziatorijs, atsevišķi drukas izdevumi, elektroniskās publikācijas) vai konferenču apskata (LVIŽ) veidolā ir publiski pieejami. Pagājušajā gadā institūts rīkoja vai piedalījās vairāku zinātnisku forumu organizēšanā, starp tiem izceļamas trīs starptautiskās konferences: “Politiskās, sociālās un kultūras atmiņas antropoloģija: Centrālās un Austrumeiropas prakses” (*Anthropology of political, social and cultural memory: practices in Central and Eastern Europe*, 13.–14. marts, VPP, sadarbībā ar LU Filozofijas un socioloģijas institūtu), “Cilvēks un karš. Atzīmējot simtgadi kopš Neatkarības kara beigām Latvijā” (17.–18. oktobris, LZP FLPP) un “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi VI” (27.–28. novembris, VPP, sadarbībā ar Valmieras muzeju) (3. att.).

Pārskata periodā institūtā īstenoti trīs Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) projekti un pēcdoktorantūras projektu konkursa

3. att. Starptautiskā konference “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi VI” tiešsaistē 2020. gada 27. novembrī. Ekrānuzņēmums

Fig. 3. The Scholarly Readings of Young Historians VI, online conference, 27 November 2020. A screenshot

ceturtajā kārtā iegūts vēl viens – “Pārvērtējot bezvalstiskuma pieredzi: Pretestība un kolaborācija Latvijā padomju un nacistu okupācijas laikā (1940–1953)” (vad. U. Neiburgs), kas uzsākts 2021. gada 1. martā. 2020. gadā tika pabeigts projekts “Apbedījuma vides mikrobioma nozīme biomolekulārajā arheoloģijā un senās tuberkulozes izpētes procesos”, kas realizēts ERAF 1.1.1.1. pasākuma “Praktiskas ievirzes pētījumi” pirmās kārtas ietvaros (2017–2020) un īstenots sadarbībā ar vadošo partneri – Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centru (projekta vadītāja Dr. biol. Renāte Ranka). Projektā tika raksturots augsnes mikrobioma efekts senās DNS izpētes procesos un pētīta tuberkulozes izraisītāja genoma klātbūtne 15.–18. gadsimta arheoloģiskā materiāla paraugos. Starpdisciplināru pētījumu veikšana sadarbības projekta ietvaros notika paleopatoloģijas un seno infekciju slimību izpētes jomās, pielietojot modernās tehnoloģijas arheoloģisko paraugu un apbedījuma vides mikrobioma analizē un seno patogēnu noteikšanā. Iegūtie rezultāti aprobēti starptautiskās zinātniskās konferencēs un publicēti zinātniskos rakstos un konferenču tēžu krājumos (7 publikācijas indeksētas Scopus/WoS datubāzēs). Izvērtējot projektā sniegtos rezultātus, saņemts pozitīvs ārvalstu ekspertu vērtējums.

Aizvadītajā gadā noslēdzies arī Ievas Piļoznes pēcdoktorantūras projekts Nr. 1.1.1.2/VIAA/1/16/092 “Apģērba attīstība Latgalē 19. gadsimtā”, kura galvenais mērķis bija attīstīt pēcdoktorantes pētniecisko kapacitāti, nodrošināt profesionālo pilnveidi un veicināt pētniecisko briedumu. Projekta zinātniskais mērķis bija novērst zināšanu trūkumu vai esošo zināšanu kļūdainumu, kā arī pārstrukturēt esošās zināšanas par Latgales tērpa attīstību 19. gadsimtā un papildināt tās ar jaunām zināšanām, kuras fokusētas uz līdz šim maz pētītām jomām, tādā veidā sniedzot savu ieguldījumu mērķa grupu vajadzībām noderīgas informācijas radīšanā un popularizēšanā. Projekts noslēdzies veiksmīgi, un, neskatoties uz Covid-19 ierobežojumiem, visi tajā izvirzītie uzdevumi ir izpildīti. Projekta pēcuzraudzības posmā, proti, 2021. gadā plānots izdot zinātnisku monogrāfiju “Latgaliešu apģērbs 19. gadsimtā”, kurā atspoguļotos pētījuma rezultāti un kura būtu izmantojama ne tikai pētniekiem, bet arī jebkuram apģērba vēstures interesentam, tautastērpu izgatavotājam un valkātājam.

Maijā uzsāktajā pēcdoktorantūras projektā Nr. 1.1.1.2/VIAA/3/19/516 “Etnogrāfiskie un friku šovi Latvijas teritorijā 19. un 20. gs. mijā: starp zinātni, izklaidi un homofobiju”, ko vada pētniece Ilze Boldāne-Zeļenkova, lielākais akcents bija likts uz avotpētniecību un jau-

nākās zinātniskās literatūras apzināšanu tēmā, kā arī, atbilstoši projekta nosacījumiem, zinātniskajam darbam nepieciešamo zināšanu un prasmju pilnveidi.

Turpinājās darbs 2013. gadā uzsāktajā LU prioritārās tēmas “Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija” apakšprojektā “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām”, kas tiek finansēts no institūtam aprēķinātā bāzes un snieguma finansējuma. Projekta realizācijā 2020. gadā bija iesaistīti 30 institūta darbinieki. Pētījumi veikti Latvijas vēsturē, arheoloģijā un etnogrāfijā. Pozitīvi vērtējams to publikāciju skaita pieaugums, kas indeksētas starptautiskās datubāzēs. Diemžēl projekta ietvaros 2020. gadā netika iesniegts neviens promocijas darbs.

Atbilstoši VPP “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai” projekta “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu posmos” (vad. G. Zemītis) uzdevumiem tika veikti pētījumi par Latvijas mantojumu – tiem vēstures notikumiem, kurus var apzīmēt par lūzuma posmiem. Daži no tiem ir skaidri, daži joprojām identificējami. Īpaši tas attiecas uz idejām, vērtībām un priekšnosacījumiem, kas veidoja to vērtību summu, kas noveda pie demokrātiskas republikas izveides un šo vērtību nosargāšanas okupācijas periodā. Demokrātisko vērtību nosargāšanai bija veltīta jau iepriekš minētā starptautiskā vidusposma konference.

Daudzi būtiski vēstures notikumi ir maz pētīti vai pētīti tikai atbilstoši padomju historiogrāfijai. Mūsdienās, un tas izpaužas arī projekta realizācijā, turpinās vēl jaunu vēstures avotu apzināšana – īpaši attiecībā uz latviešu trimdas vēsturi (Kristīne Beķere) un mazākumtautību vēsturi Latvijā, piemēram, par tādām tēmām kā krievu pretboļševistiskās organizācijas Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados (Andrejs Gusačenko), lībieši Latvijā (Renāte Blumberga) un kristīgā Baznīca okupācijas apstākļos (Valdis Tēraudkalns, Inese Runce). Projekta ietvaros uzmanība pievērsta arī atsevišķu cilvēku liecībām, viņu personīgajam skatījumam uz vēstures notikumiem (Inese Runce) un personības lomu (Anita Čerpinska, Jānis Lazdiņš). Atsevišķu loku veido pētījumi par atmiņu. Ar šādiem pētījumiem nodarbojas gan Vladislava Volkova vadītā pētnieku grupa, gan Daugavpils Universitātes grupa Irēnas Salenieces vadībā.

2020. gadā institūtā īstenoti trīs trīsgadīgie LZP Fundamentālo un lietišķo pētījumu projekti (FLPP), divi divgadīgie projekti un decembrī uzsākti divi viengadīgie izcilības granti: “Iztikas stratēģijas un pirmā demogrāfiskā pāreja Lubāna ezera mitrājā: Aboras vēlā neolīta apmetnes gadījums” (vad. G. Zariņa) un “Pārvērtējot bezvalstiskumu: Pretošanās un kolaborācija Latvijā Otrā pasaules kara laikā” (vad. U. Neiburgs).

LZP projekta “Dzimte, dzimums un statuss dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā (7.–12. gadsimts)” (sadarbības partneris Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs, 2018–2021, vad. G. Gerhards) kontekstā lielākais izaicinājums 2020. gadā bija aktivitāšu pārplānošana, ņemot vērā Covid-19 izraisīto *force majeure* situāciju, kas ietekmēja projekta grupas darbu laboratorijās (t. sk. ārvalstu), krātuvēs un dalību konferencēs. Jauna pieredze tika gūta, attālinātā formātā piedaloties gadskārtējā Eiropas Arheologu asociācijas kongresā, prezentējot projekta līdzšinējos rezultātus. 2020. gadā tika saņemts projekta vidusposma ārvalstu ekspertu zinātniskais izvērtējums, kurā bez pozitīva vērtējuma minēti vairāki ieteikumi, kas jāņem vērā projekta realizācijas atlikušajā laikā. Viens no būtiskākajiem norādījumiem ir nepieciešamība iegūtos rezultātus publicēt augsta līmeņa (ietekmes faktors 50% virs vidējā nozares līmeņa) zinātniskajos žurnālos.

LZP finansētā projekta “Cilvēks dinamiskā ainavā: Latvijas piejūras smiltāju biogrāfija” (Izp-2018/1-0171) ietvaros starpdisciplinārā pētnieku grupa (arheologi, vēsturnieks, ģeologi un paleovides pētnieki) turpināja darbu pie tēmām, kas saistītas ar dabas procesiem un cilvēka darbību piejūras teritorijās. Pētījumu rezultāti izklāstīti divos referātos Liepājas Universitātes un Šauļu Universitātes rīkotajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Sabiedrība un kultūra: cilvēks ekosistēmā” (12.–13. novembris). Ģeologu grupas veikums savukārt prezentēts LU 78. starptautiskajā zinātniskajā konferencē (30. janvāris), kā arī Brestas Universitātes (Francija) organizētajā starptautiskajā seminārā “Piekrastes pētniecība un pagātnes zondēšana: jaunas metodes un pieejas jūras aizvēstures pētniecībā” (*Investigate the shore, sound the past: New methods and practices of maritime prehistory*) (3. decembris). Publicēti divi raksti starptautiskos žurnālos “Praehistorische Zeitschrift” un “Archaeologia Baltica”.

LZP FLPP projektā “Vēstures politizācija: postfaktuālās pieejas Latvijas un Krievijas attiecībām XX gadsimtā, instrumentalizācija, iz-

aicinājumi demokrātijai, mācības un pretlīdzekļi” Ainārs Lerhis iesniedzis zinātnisku rakstu un Liepājas Universitātes organizētajā 23. starptautiskajā zinātniskajā konferencē tiešsaistē nolasījis referātu par tēmu “Nevalstiskās organizācijas kā vēstures skaidrojumu radītājas un izplatītājas valsts varas vajadzībām Krievijā un tās kaimiņvalstīs”. A. Lerhis 2020. gadā ir strādājis pie zinātniskas monogrāfijas par vēstures politizāciju Latvijas un Krievijas attiecībās. Ir pabeigta pētnieciskā materiāla apzināšana, sistematizācija un klasifikācija, teorētisko pieeju un pētnieciskajā telpā uzkrāto zināšanu analīze. Projekta ietvaros norisinājies darbs pie monogrāfijas manuskripta teksta sagatavošanas. Visvaldis Valtenbergs ir iesniedzis zinātnisku rakstu starptautiski recenzējamā monogrāfijā. Balstoties uz projekta iestrādēm par elektronisko līdzdalības platformu potenciāla izmantošanu dezinformācijas radišanā, sagatavoti, iesniegti un apstiprināti divi projekti, kuros vadošais partneris ir sabiedrības līdzdalības platformas ManaBalss.lv uzturētājs “Sabiedrības līdzdalības fonds” (atbalstītie projekti ir “Atvērtie dati pilsoniskajai līdzdalībai” un “Atvērtās pilsētas ES pilsoņiem”). V. Valtenbergs ir sniedzis atvērto lekciju LU Sociālo zinātņu fakultātē, regulāri piedalījies dažādās diskusijās un sniedzis intervijas plašsaziņas līdzekļiem. Projekta ietvaros Marika Laudere ir sagatavojusi zinātnisku rakstu par reliģijas faktoru Krievijas vēstures interpretācijās.

Aizvadītajā gadā noslēdzās projekts Nr. Izp-2018/2-0127 “Sociālās transformācijas bronzas laikmeta sabiedrībās Daugavas lejtece” (vad. A. Vasks). Tā mērķis bija izskaidrot jaunu kultūras elementu parādīšanos, izmaiņas sociāli ekonomiskajos procesos un pirmo demogrāfisko pāreju bronzas un senākajā dzelzs laikmetā Daugavas lejtece un to ietekmi uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti, veselību un populāciju. Projekta ietvaros tika iegūti 23 jauni ¹⁴C datējumi, lai precizētu bērnu paražu hronoloģiju. Īpaši svarīgi ir Reznu kapulauka apbedījumu datējumi, jo iepriekšējā hronoloģija balstījās tikai uz artefaktu tipoloģisko izvērtējumu. Agrāk kapulauku datēja ar laiku no 1200. līdz 600. gadam pr.Kr. Par senākajiem tika uzskatīti skeletkapi uzkalniņa pamatā, hronoloģiski tiem sekoja ugunskapi, bet par visjaunākajiem atzina apbedījumus akmeņu šķirstos. ¹⁴C analīzes rādīja, ka Reznu uzkalniņu kapulauks izveidots agrāk – jau 14. gadsimta pr.Kr. vidū un izmantots līdz 6. gadsimtam pr.Kr. Tāpat šīs analīzes liecināja, ka apbedīšanas veidi – mirušo inhumācija, kremācija un apbedīšana akmeņu šķirstos – nav hronoloģiski determinēti, bet gan izmantoti paralēli visā kapulauka

pastāvēšanas laikā. Apbedīšanas veida izvēli acīmredzot noteica mirušā sociālā pozīcija sabiedrībā.

Sabiedrības transformāciju bronzas laikmetā atspoguļo arī bioarheoloģiskie pētījumi: izmaiņas bērnu mirstībā, pieaugušo, īpaši sieviešu, dzīves ilgumā, augstāka zobu nodiluma pakāpe un patoloģijas, kas norāda uz lielāku bioloģisko stresu. Tika noskaidrots, ka mūsdienu Latvijas teritorijas bronzas laikmeta iedzīvotājiem bija raksturīga augsta bērnu mirstība līdz četru gadu vecumam un ka reproduktīvais stress izraisīja paaugstinātu mirstību starp jaunām sievietēm vecumā no 20 līdz 30 gadiem. Ķivutkalna kapulaukā zobu sistēmas stāvokli varēja novērtēt 38 vīriešiem un 35 sievietēm. Novērtēts zobu nodilums, kariеса sastopamība un dzīves laikā zaudēto zobu īpatsvars. Ķivutkalna bronzas laikmeta iedzīvotāju vidū zobu patoloģiju īpatsvars bija ievērojami pieaudzis, salīdzinot ar akmens laikmeta sabiedrībām. Attiecībā uz paleodiētas pētījumiem stabilā izotopu analīze prasa rūpīgāku arheoloģiskā materiāla izvērtēšanu, t. i., nedrīkst novērtēt par zemu saldūdens zivju patēriņu un pārvērtēt gadījuma atradumu, piemēram, prosas kultūru daudzumu uzturā. Kopumā Daugavas lejteces sabiedrību sociālās dimensijas sāka mainīties agrā bronzas laikmeta otrajā pusē, kad 14. gadsimtā pr.Kr. pie Daugavas parādījās jaunas bērnu tradīcijas, tā signalizējot par jaunas sabiedrības veidošanos un citāda dzīvesveida sākumu.

Projekta Nr. Izp-2018/2-0147 “Karš un sabiedrība Latvijā 1914.–1921. gadā” pētnieki divu gadu garumā analizēja, kādas sekas uz sabiedrību mūsdienu Latvijas teritorijā atstāja 1914.–1921. gadā notikušās karadarbības izraisītie procesi. Analīzei tika izvēlēti tie sabiedrības stāvokļa rādītāji, kuri visuzskatāmāk ļauj konstatēt kara procesu un norišu iespaidu uz pārmaiņām tajā. Svarīgākie sasniegtie rezultāti ir 2020. gada 17.–18. septembrī Rīgā sarīkotā starptautiskā konference “Cilvēks un karš. Atzīmējot simtgadi kopš Neatkarības kara beigām Latvijā” un 2021. gada sākumā iznākusi kolektīvā monogrāfija “Karš un sabiedrība 1914–1920”. Šī monogrāfija ir pirmais mēģinājums Latvijas historiogrāfijā apkopojoši analizēt Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara ietekmi uz sabiedrību. Lai arī daudziem ir zināmi līdzīgi pētījumi par Rietumeiropas valstīm, kara ietekme uz sabiedrību Latvijas teritorijā un šajā reģionā līdz šim praktiski vispār nav analizēta. Atspoguļojot dažādos veidus, kā indivīdi un atšķirīgas sabiedrības grupas piedzīvoja karu, mēģināts sasniegt pilnīgāku izpratni par kara

totālo un visaptverošo raksturu. Grāmatā aplūkotas kara radītās krāsās iedzīvotāju skaita un sastāva izmaiņas un dzīve okupācijas varas pakļautībā, analizētas kara izraisītās krīzes izpausmes sabiedrībā – pārtikas trūkums, slimības, pieaugošais noziedzības līmenis, atspoguļotas kara rezultātā radušās izmaiņas gan dzimumu attiecībās, gan augstskolu klausītāju (studentu) jeb topošās nācijas elites dzīvē, gan galveno tautas svētku tradīcijās, atzīmēta arī kara ietekme uz ārzemēs dzīvojošiem latviešiem.

Aizvadītajā gadā vairākus LU Akadēmiskās attīstības ilgtermiņa saistību projektus īstenojušas institūta materiālu krātuves un Dendro-hronoloģijas laboratorija. Arheoloģisko materiālu krātuve (AMK) turpināja projekta ietvaros paredzētos darbus: apmeklētāju konsultēšanu (38) un apkalpošanu (36, t. sk. LU pētnieki – 15, studenti – 6, doktoranti – 4, muzeju darbinieki – 5, citi – 6), ekskursiju vadīšanu (1). Tāpat AMK veikta dažādos laikposmos (1945–2016) ienākušo fotonegatīvu ar kultūrvēsturisku nozīmi skenēšana, nozīmības izvērtējums un inventarizācija, digitalizētas 210 filmas jeb 4076 kadri no 5 kolekcijām, kā arī digitalizēti uz lielformāta skenera 3752 plāni no 48 kolekcijām.

Bioarheoloģisko materiālu krātuvē (BMK) veikta antropoloģisko kolekciju saglabātības pakāpes noteikšana 1460 indivīdiem un datu precizēšana un apstrāde – tīrīts un inventarizēts 140 apbedījumu antropoloģiskais materiāls. BMK krājums papildināts ar 3086 dzīvnieku kaulu vienībām no arheoloģiskajiem izrakumiem Vīnakalnā (582), Ķivutkalnā (1589), Siliņupes neolīta apmetnē (630) un Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas viduslaiku kapsētā (285), veikta iegūtā materiāla pirmapstrāde un klasificēšana. BMK inventarizēti 7375 dzīvnieku kauli. BMK projekta ietvaros LU Vēstures un filozofijas fakultātes maģistra studiju programmā 2020./2021. mācību gada rudens semestrī novadīts 12 lekciju kurss “Dabaszinātņu analītisko metožu pielietojums arheoloģiskajā pētniecībā” (kurss Vēst 5186).

2020. gadā Etnogrāfisko materiālu krātuve (EMK) turpināja strādāt pie materiālu digitalizēšanas, saglabātības un pieejamības sabiedrībai nodrošināšanas. Pārskata periodā sniegtas 18 konsultācijas, apmeklētājiem izsniegtas 4760 materiālu vienības (elektroniskos skatījumus nav iespējams noteikt). EMK strādāja 28 apmeklētāji, no tiem 6 zinātnieki (LU LVI), 1 students (LU Humanitāro zinātņu fakultāte), 6 muzeju darbinieki (Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Daugavas muzejs), 9 bibliotēku darbinieki, 6 biedrību pārstāvji un citi

interesenti. Inventarizētas (pieņemtas krājumā, krājuma papildināšana) 759 vienības, to skaitā 430 rokrakstu/zīmējumu vienības (E 20 fonds) un 320 Aijas Jansones ekspedīcijas materiālu vienības (E 74 fonds). Digitalizētas 43 neapstrādātās negatīvu filmas no 20. gadsimta 60. gadu ekspedīciju neidentificētajiem fotonegatīviem un reģistrēto ekspedīcijas materiālu rādītāji – 1114 vienības (E 5, E 9, E 10, E 16, E 23).

Pārskata periodā Dendrohronoloģijas laboratorijas darbība bija vērsta uz vēsturiskās koksnes gadskārtu mērījumu un ilggadējo hronoloģiju datu iegūšanu, kas rezultējies: (1) dendrohronoloģiskās datubāzes failu sagatavošanā par diviem apjomīgiem Rīgas vēsturiskajiem objektiem – Kobronskansti un koka konstrukciju kompleksu Audēju ielā 13/Kalēju ielā 33; (2) vairākos vēsturiskos objektos izmantoto koka būvelementu koksnes paraugu, to virsmas sagatavošanā un gadskārtu platuma mērīšanā (>250 paraugi); (3) absolūtā datējuma noteikšanā gadskārtu datiem un absolūtās hronoloģijas sastādīšanā par pieciem vēsturiskiem objektiem Latvijā; (4) 1941. gadam atbilstoša caurmēra Stopiņu pagastā (Ulbrokā) augošai priedei ar iegrieztu krustu masu kapa atrašanas vietas noskaidrošanā pēc koka stumbra attēla tā laika fotogrāfijā; (5) koka sugas noteikšanā pēc koksnes anatomiskajām pazīmēm Kandavas baznīcas Grēcinieka koka skulptūrai un Turaidas apkārtnē atsegto trīs senu zārku koksnei.

2020. gada sezonā institūta darbinieki veikuši arheoloģiskās apzināšanas un uzraudzības darbus un devušies etnogrāfiskās u. c. ekspedīcijās. LZP FLPP “Cilvēks dinamiskā ainavā: Latvijas piejūras smiltāju biogrāfija” (2018–2021, vad. Valdis Bērziņš) pētnieki – Māris Zunde, Valdis Bērziņš un Rūdolfs Brūzis – jūlijā, augustā un septembrī devās uz Kurzemes piekrasti – Ventspils pilsētas teritoriju un Ventspils, Nīcas, Rucavas un Dundagas novadiem, vācot senās koksnes un kokogļu paraugus kāpu mežos un veicot seno priežu stumbru, kas konstatēti pēc stāvkrasta erozijas procesiem 2019./2020. gada rudens-pavasara sezonās, apzināšanu, fotofiksāciju, GPS koordinātu noteikšanu un šo stumbru koksnes paraugu sagatavošanu. Jūlijā–oktobrī līgumdarba ar Daugavpils domi ietvaros arheologi Guntis Zemītis un Rūdolfs Brūzis veica arheoloģisko uzraudzību Daugavpils cietoksnī un Daugavpils Garnizona kapos. Etnogrāfe Aija Jansone, īstenojot LU Bāzes finansējuma projekta uzdevumu – sagatavot monogrāfiju “No Kuldīgas apģērba vēstures. 19. gs.”, vāca materiālus Kuldīgas novada

Padures, Rendas, Turlavas, Kurmāles un Laidu pagastos. VPP izstrādātās tēmas – Latvijas katoļu dievnamu tekstiliju loma tautas estētisko vērtību pilnveidē – ietvaros A. Jansone jūnijā devās ekspedīcijā uz Viļāniem, Nagļiem, Rikavu, Varakļāniem un Barkavu. Ekspedīciju laikā iegūtie materiāli sagatavoti iesniegšanai LU LVI Etnogrāfisko materiālu krātuvē.

Starptautiskās sadarbības ietvaros 2020. gada februāra sākumā institūtā viesojās Jasu Aleksandru Joanna Kuzas Universitātes (Rumānija) Rakstniecības fakultātes etnoloģijas un folkloristikas profesors Mirča Paduraru (*Mircea Paduraru*), bet jūnija nogalē – Nacionālā Helēnistikas pētniecības fonda Vēstures pētījumu institūta (Grieķija) vadošais pētnieks Georgijs Kardars (*Georgios Kardaras*), kurš, izmantojot Latvijas Valsts stipendiju, institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē veica pētījumu “Slāvu-baltu attiecības 5.–7. gadsimtā”.

Arī aizvadītajā gadā institūta darbinieku veikums ir ticis pamānīts – kolēģi ir saņēmuši atzinības gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī. Vadošais pētnieks Ēriks Jēkabsons atkārtoti tika ievēlēts par “Gada vēsturnieku Latvijā”, un par izcilību zinātnē Jagaiļa Universitātē (Polija) viņam pasniegta prestižā Benedikta Poļa (*Benedykt Polak*) balva. Valsts proklamēšanas dienā vadošajam pētniekam Guntim Zemītim piešķirts augstākais Latvijas valsts apbalvojums – Triju Zvaigžņu ordenis. Novembra nogalē pētnieks Uldis Neiburgs ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli.

2020. gads noslēdzās ar pārmaiņām – pateicoties par institūta atīstībā sniegto ieguldījumu un darbu, atvadījāmie no izpilddirektora Ivara Ločmeļa, izpilddirektora vietnieces Veras Veilandes, LVIŽ atbildīgās redaktore Kristīnes Antes un arheologa Roberta Spirģa, kā arī vēlējām veiksmi un izdošanos jaunajām amatpersonām – izpilddirektorei Kristīnei Beķerei un LVIŽ atbildīgajai redaktorei Evai Eihmanei. Gada nogalē tika ievēlēta arī jauna Zinātniskā padome – Kristīne Beķere, Valdis Bērziņš, Daina Bleiere, Ilze Boldāne-Zeļenkova, Guntis Gerhards, Mārīte Jakovļeva, Ēriks Jēkabsons, Anete Karlsona, Uldis Neiburgs, Ieva Ose un Guntis Zemītis. Milzīgs paldies par darbu iepriekšējās Zinātniskās padomes locekļiem – Anitai Čerpinskaī, Aijai Jansoneī, Inetaī Lipšai, Andrejam Vaskam, Antonijai Vilcānei, Gunitai Zariņai un Mārim Zundem!

Lai gan 2021. gads ir sācijas Covid-19 zīmē un daudzas dzīves jomas joprojām ir pakārtotas ierobežojumiem, tomēr darbs negaida – priekšā

jauni projektu konkursi, konferences, zinātnisko rakstu iesniegšana un citas aktivitātes. Esam gatavi! 2020. gadā mājāsēdes un mājstrādes laikā iegūtās jaunās zināšanas un prasmes lieti noderēs, stājoties pretī nākamajiem izaicinājumiem. Atliek tās likt lietā.

OVERVIEW OF THE ACTIVITIES OF THE INSTITUTE OF LATVIAN HISTORY IN 2020

In 2020, the Institute of Latvian History (ILH) under the University of Latvia, same as the rest of society, had to re-schedule its agenda and look for new solutions to continue its work, carry out the planned activities and reach the set goals. The lessons learned, especially the digital skills mastered at an accelerated speed, have made it considerably easier to carry out research activities in 2021.

In 2020, the Institute implemented three ERDF projects (two of which have been successfully completed) and was awarded another postdoctoral project. ILH continued working on the project “Interaction Between the Individual, the Society and the State in the Process of the History of Latvia: Conflicting Values and Formation of Shared Values During Historical Turning Points” within the research programme “*Latvian Heritage and Future Challenges for the Country’s Sustainability*” and on the subproject “The Territory of Latvia as a Contact Zone of Different Cultural Spaces, Religions, and Political, Social and Economic Interests From Prehistory to the Present Day”, which contributes to the research of the topic “Letonica, Diaspora and Intercultural Communication” that the University of Latvia has set as a priority. The Institute also continued working on several fundamental and applied research projects supported by the Latvian Council of Science: three three-year and two two-year projects; and in December two one-year excellence projects were launched: “Subsistence Strategies and the First Demographic Transition at the Lake Lubāns Wetland: Abora Late Neolithic Settlement Case Study” (implemented by G. Zariņa) and “Rethinking Statelessness: Resistance and Collaboration during the Second World War in Latvia” (implemented by U. Neiburgs).

The numerous cancellations or postponements of research fora and the closure of memory institutions due to the pandemic considerably lowered the indicators of research output. In 2020, ILH researchers delivered 68 scholarly presentations (compared to 125 presentations in 2019), 60 of which at international conferences. In 2020, ILH researchers published 50 scholarly papers, 15 of which in publications indexed in WoS and Scopus, 8 – in academic publications indexed in Erih Plus, EBSCO and other data bases and 27 – in academic journals and collections of national significance.

In the period under discussion, the staff of ILH included 12 senior researchers, 15 researchers, and 12 research assistants.

In 2020, as before, ILH researchers received acknowledgement both on the national and international level. Thus, senior researcher Ēriks Jēkabsons was awarded the Benedykt Polak Award by the Jagiellonian University in Poland for excellence in science and senior researcher Guntis Zemītis was bestowed with the highest state award in Latvia, the Order of the Three Stars.

The year 2020 saw significant changes in the administration of the Institute: *Dr. hist.* Guntis Zemītis was replaced as the Director of ILH by Professor *Dr. hist.* Gvido Straube and *Ph.D.* Kristīne Beķere became the executive director of ILH. Furthermore, the *Journal of the Institute of Latvian History* saw a change of the editor-in-chief and we hereby thank the former editor *Dr. hist.* Kristīne Ante for her work and contribution to the development of the Journal.

Ilze Boldāne-Zeļenkova